

פרק י"ג: האם, למי ואיך צריך להחזיר חובות

פרק זה הינו פרק זמני המתייחס לעניין החובות לחברות התחבורה, לאלו שנסעו ללא תשלום על בסיס הקפה, ויותר מכך, אצל רבים שלא תיקפו בנסיעה חנימית כגון חופשי, זהב, בתוך 90 דק' של מעבר וכדומה, זאת מתוך הנחה כי אין בכך תועלת [אולם כפי שנתבאר לעיל במבוא ובפרק ז' סעיף א', חברות התחבורה מקפידות על תיקופים אלו בדיוק כמו על תיקוף המוריד מהערך הצבור].

א. ההתייחסות לנסיעות שלא שולמו בעבר

נוסע שנסע ללא תיקוף, נוכחנו לעיל פרק א' הלכה ב' שיש בזה גזילה הן בעצם השימוש נגד רצון החברה המקפידה על כך, והן בהפסד תמריץ התיקוף שלא קבלה מהמדינה על נסיעה זו, אמנם כשבאים להחזיר חוב כזה אזי דעת הרבנים כי תיקון הגזילה יעשה ע"י תיקוף באוטובוס בהזדמנות קרובה¹⁷⁴, והדבר יפורט בס"ד בפרק זה.

¹⁷⁴ הנה בטעם לחיוב תשלום לאחר נסיעה שלא ברשות, יש להקדים דאף דכתבנו לעיל פרק א' הערה 37 שדינו כגזול, מ"מ צריך הוא לשלם את דמי השימוש, דעל אף שקיי"ל דכל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה, ואינם צריכים לשלם את דמי הגזילה שהשתמשו, מ"מ כבר כתב המחנ"א (גזילה סי' י"ב) דזהו דוקא כשעשה מעשה קנין בחפץ הנגזל, אך בשימוש בלא קנין בחפץ צריך להחזיר את דמי מה שנשתמש, ועיין בדברי חיים (דיני הלוואה סי' ס"ז) שהוכיח וביאר את דבריו.

אך מה שיש לדון בזה הוא מטעם דזה נהנה וזה לא חסר, ומחמת כן לא יצטרך לשלם על מה שנהנה מהנסיעה [וכמבואר בסי' שס"ג ס"ו]. אך הביאו הפוסקים שם דבכל מקום שמיחה בו שלא ישתמש ללא תשלום, יכול הוא לתבוע לאחמ"כ שישלם, וכאן הרי החברות מודיעות בפירוש שאין לעלות ללא תיקוף. אמנם יש חולקים בזה וסוברין דאף בכה"ג פטור. ועיין נחל"ד ב"ק דכא: בשם מוהר"ח מוואלוואזין זצ"ל.

מטעם נוסף ניתן לחייב, שכן לפי המבואר שם די אף בחסרון קטן כשחורריתא דאשייתא בכדי לחייב את כל ההנאה. וגם בנסיעה באוטובוס ישנו חיסרון מועט, אם

[לפני החזרה, יתכן שהפתרון הקל והזול ביותר הוא לפנות לחברה במכתב נאה - ולשאול אותה מתוך קבלה לעתיד שלא לנסוע יותר ללא תשלום - האם היא מוכנה למחול על החובות].

ההחזרה צריכה להתבצע באותה חברה¹⁷⁵ ובד"כ¹⁷⁶ באותו אשכול¹⁷⁷ [אזור הפעלה] שהנסיעה לא שולמה.

מחמת עיכוב הזמן המועט שמתעכב הנהג בעליית נוסע, אם מחמת תוספת צריכת הדלק מחמת הנוסע, ואם מחמת הבלאי והצפיפות הנוצרים מחמת כל נוסע.

אך בזה יש לעיין, שכן ע"פ המבואר ברשב"א (ב"ק צו. ד"ה אמר ר"פ) דבמטלטלין אין אומרים שמחמת פחת קטן יצטרך לשלם את כל דמי ההנאה, אלא משלם הפחת בלבד [ועיין בשער המלך (פ"ג מהל' גזילה ה"ט) דמבואר מיניה דאף היכא שלא עשה קנייני גזילה סובר הרשב"א דאין משלם כל ההנאה, ועיי"ש שהוכיח לפ"ז דדעת התוס' אינה כהרשב"א, ואף במטלטלים אומרים שצריך לשלם כל ההנאה].

אך באמת נראה כמ"ש"כ הרה"ג דוד בריזל במאמרו (בית אהרן וישראל קובץ רי"ח), שכאן החברה חיסרה את הכל בעבור כל נוסע ונוסע, שהרי בעבור הנוסעים היא הקימה את כל מערך ההסעים, וא"א לומר כאן זה נהנה וזה לא חסר.

ואין לומר שהפסיד לחברה רק בגרמא בעלמא, שגרם שמשרד התחבורה לא יתן דמי תמריץ לחברה, ולא גזל כאן בידיים, כיון שהחיוב הוא על גזילת הנסיעה ולא עלן הפסד התיקוף, רק ששווי הנסיעה ולא על הפסד התיקוף, רק ששווי הנסיעה לחברה בכדי שיוכל לשלם לה את הגזילה הוא בשווי דמי תמריץ התיקוף.

¹⁷⁵ נוסף כי שמעתי מהגר"י סילמן, הגר"ש רוזנברג והגרמ"מ שפרן, כי אף שחברות התחבורה נסחרות בבורסה וכדו' [וגם בחברות שאינן נסחרות בבורסה, פעמים רבות ישנם שינויים בבעלי המניות], בכ"ז זה מועיל להיחשב כהשבה.

¹⁷⁶ אמנם 'אגד' ו'קווים-עילית' [ויתכן שעוד חברות] מקבלות דמי תמריץ אחידים לכל הנסיעות בארץ [ולדוגמא, 'אגד' מרוויחה על ילד שנסע תחנה אחת בתוך העיר בעלות 2.75 ₪ כמו על מבוגר שנסע מירושלים עד לקריית שמונה בעלות 27 ₪].

¹⁷⁷ וההסבר, שאמנם באותו אשכול [אזור הפעלה] אין הבדל בין הקווים [ולדוגמא, חברת 'נתיב אקספרס' תקבל על אדם בעל פרופיל ללא הנחה הנוסע מירושלים לצפת -

עניין בהחזרת חובות, ולא רואות צורך בדמי תמריץ התיקוף, והן¹⁷⁹ חברת 'דן' ובנותיה¹⁸⁰ ו'סופרבוס'.

ולדעת הגר"י סילמן, הגר"ש רוזנברג והגר"צ ברוורמן פשוט וברור שבחברות אלו אין צורך להחזיר שום נסיעה שנעשתה ללא תיקוף. ולגבי דמי התמריץ

ולגבי החזרה לאותו הנהג עיין בהערה¹⁷⁸. אמנם אין צורך להחזיר דווקא באותו הקו בו הוא נסע ללא תשלום ולגבי החזרה בפרופיל או תעריף נמוכים יותר, עיין להלן סעיף ה'.

יש להדגיש, כי לפי האמור לעיל פרק א' הערה 47 הרי שבחלק מהחברות יש להשתדל להחזיר את דמי הנסיעות מהר ככל הניתן, בפרט באשכולות מעוטי נוסעים אשר כל תיקוף קובע למכסת התיקופים של אותו רבעון / חצי שנה / שנה קלנדרית.

ב. בחברות שהצהירו שאין צורך להחזיר נסיעות

בבירור אצל חברות התחבורה למיניהן מתברר שרובן המוחלט מצפות כמובן להחזרת חובות. אמנם ישנן שני חברות שהצהירו כמה פעמים שאין להן כל

¹⁷⁹ נציין כי בניגוד לנכתב במהדורה הקודמת כי חברת 'אקספרס' היא גם כן בין המוחלות, פרסומת נרחבת באזור בית שמש עוררה בירור חוזר ומעמיק בהנהלה הגבוהה, שם התברר שהיא כן מעוניינת בהשבת חובות.

¹⁸⁰ פקידי פניות הציבור של 'דן' הבהירו כולם ש'דן' לא מקבלת תמריצי תיקוף אלא כל הכסף הולך למדינה [והדבר תקף גם לחברות הבת 'דן בצפון' (מפעילת המטרונית בחיפה לשעבר) ולחברת 'דן בדרום'], ומי שרוצה להחזיר חובות יחזיר לכל חברה שהיא [ואפי' הממונה על פקידי פניות הציבור שהתפרץ לקו וגער בי שהפכתי למטרד.. הבהיר לי את אותו הדבר].

אמנם באמת הדבר אינו הגיוני, משום שכל החברות מקבלות, וכך גם בחוזה של דן מתאריך 17/09/17 מוזכר במפורש שגם חברת 'דן' מקבלת תמריץ תיקוף, ולפ"ז נראה שהפקידים [כולל הממונה עליהם] אינם יודעים את החלק הכלכלי בחברה, אולם עכ"פ אלינו זה לא נוגע, כיון שאף אם נאמר שהחברה מעוניינת גם בתשלום בדיעבד, הרי כאן הם אומרים להדיא שאינם מקפידים שיתקפו דרכם, ואף משמע מלשון תשובתם בע"פ שאין להם כל ענין בזה.

[נזכיר כי נוכחנו לעיל פרק ו' בדברי הגר"י סילמן והגר"צ ברוורמן שע"פ הלכה די בתשובה של הנציג אותו החברה מעמידה למול הפונה (כמובן נציג לפניות מסוג זה, ולא ללוחות זמנים וכדומה), וכאן כל הנציגים (הגם שהם לא חברי ההנהלה) ענו תשובה זו באופן סדרתי ועקבי (כולל האחראי מעליהם אשר בד"כ בעל סמכות גבוהה)].

בדיוק כפי שהיא מקבלת על ילד שנסע תחנה אחת בתוך צפת], אולם בשני אזורי הפעלה, יתכן שגם בחברה אחת המשרתת שני ערים שונות ומחיר הנסיעה הוא זהה - דמי התמריץ שהחברה מקבלת ממשרד התחבורה על כל נוסע יהיו שונים בין אשכול לאשכול, לפי החוזה שנחתם בזמן זכייתה במכרז, או לפי שינויים לא ידועים שחלו לבנתיים בין משרד התחבורה לחברה [ולדוגמא: חברת 'אקספרס' מקבלת על העיר בית שמש דמי תמריץ גבוהים יותר מאשר בצפת, אם משום שכך סוכם בהסכם החדש שחתמה עם משרד התחבורה, או משום שהכמות הגבוהה של התיקופים באיזור חרדי מעלה את רף גובה התעריף של דמי התמריץ שהמדינה נותנת לה].

¹⁷⁸ נוכחנו לעיל פרק א' סעיף ו' ושם הערה 55 שלדעת הגר"י סילמן, הגר"ש רוזנברג והגר"ש זעפראני יש בזה גם גזל מהנהג, וא"כ בחברות בהן הנהג מקבל ג"כ תמריץ על כל תיקוף, יש להשתדל במידת האפשר להחזיר דרך אותו הנהג [ובד"כ הדבר אינו מציאותי].

יחד עם זאת, ברצוני להדגיש כי נוסע אשר לא שילם תעריף נסיעה עלול להיקנס כספית על ידי פקח תחבורה".

במהדורה הקודמת היה צד כי זהו חוק הפוטר את החזרת החובות לחברות, אולם לאחר בירור חוזר אצל היועץ המשפטי¹⁸² [ובדומה לזה התקבל מכתב מ'אגד'¹⁸³], מתברר פירושו של המכתב הנ"ל שהחוק

¹⁸² לאחר המכתב הנ"ל הקשיתי למשרד התחבורה את התמיהה הפשוטה העולה מן הדברים: כיצד משרד התחבורה יכול לכפות על חברות למחול על חוב שכבר נוצר כלפיהן, והרי הוא אחראי רק על התנהלות הנסיעה עצמה [ובהתאם לכך, לדוגמא, לרבנים הסבורים כי החברות כפופות למשרד התחבורה, המשרד יכול להחליט כי אם אין מכשיר תיקוף תקין באוטובוס אזי הנוסע פטור מתשלום, ועל דעת כן החברה עושה את הנסיעה], אולם כשהנסיעה נעשתה והנוסע התחייב כחוק בתשלום לחברה, כיצד נמחק החוב?

עוד הקשיתי להם את טענתו של הגרמ"מ שפרן, כי החברות יכולות לתבוע את הנוסע שלא שילם בתביעה אזרחית ע"פ הוכחות וכו', וא"כ בהכרח שהחוב לא נמחק. וע"כ השיב לי היועץ המשפטי במשרד התחבורה [ע"י עסקן חרדי בעל קשרים במשרד התחבורה, והתודה לו] כך:

"המבט של משרד התחבורה הוא מהי החובה החוקית של הנוסע בזמן נסיעה - כשהסנקציה שעומדת מולו זה אכיפה של קנס. והיות שאין בחוק התייחסות לחובת תשלום על נוסע שלא שילם, המשרד לא יכול לכתוב שיש חובה כזאת, אף שהוא מבין לגמרי שיתכן ובדיני גזל וכו' יש כאן פגיעה במפעיל, ותיאורטית יכול להיות שבאמת המפעיל יכול לתבוע נסיעות שלא שולמו בעבר [או לחילופין, לפרסם שע"פ התורה יש להשיב חובות], אך המשרד לא יכול להיכנס לרמת מוסריות כזו או אחרת או לחובת תשלומי החזרה על פי דיני התורה" [לצערנו לא קיים שם מושג של "והשיב את הגזילה"].

¹⁸³ וכך גם קבלתי מכתב מ'אגד': "אין התייחסות בחוק למקרה של אדם שלא שילם באוטובוס וירד מהנסיעה, יש התייחסות רק למקרה של אדם שלא שילם ונתפס ע"י המבקר.

לפיכך, לא קיים חוק רשמי המחייב החזר של נסיעה כזו וגם אם היה, לא היתה כל דרך לאכוף אותו", "חיוב הלכתי ומוסרי זה כמובן עניין אחר".

וכסגנון זה ביארו לי בע"פ גם שאר החברות.

במקרה שהנהג הפסיד, עיין בהערה¹⁸¹ [אמנם חובה לציין, שגם בחברות אלו הדבר אינו מתיר נסיעה מלכתחילה ללא תשלום, ואדרבא, הדבר מוכיח כמה חשוב לתקף בזמן הנסיעה ולא לנסוע בהקפה, וכפי שנתבאר בארוכה לעיל פרק א' סעיפים ב' וג'].

אמנם לדעת הגרש"י זעפראני (להלן סעיף ג') וכן לחלק מהדעות הסבורות (שם) שאנו נוסעים גם עם המדינה ושיש להיזהר בגזל מכספי המדינה, הגם שחברות אלו יכולות למחול על הנזק שנגרם להן בגין אי התיקוף, הן אינן יכולות למנוע את ההחזרה של התשלום המגיע למדינה.

ג. האם יש פטור מתשלום נסיעות עברו

בניגוד לדין הפשוט כי חוב כספי אינו פוקע מאליו [למעט שמיטה – כשהמלווה לא עשה פרוזבול], כאן נודמן לידינו מכתב מפתיע של משרד התחבורה, הבא כתשובה לשאלה האם צריך לשלם על נסיעות עבר, ותשובתם הייתה בזה"ל:

"במידה ולא בוצע תשלום במהלך הנסיעה, אין מחובתך לשלם בנסיעה הבאה.

¹⁸¹ אף שלעיל סעיף א' הערה 178 נוכחנו שלדעות לפיהן יש גזל גם מהנהג, יש להשתדל להחזיר את דמי הנסיעות לחברה דרך אותו הנהג, כאן גם אם נאמר שזוכר מי הוא הנהג, הרי לכאורה אינו מחוייב להפסיד ולהשיב דמי תיקוף שלם או אפי' תיקוף בפרופיל עם הנחה בשביל המעט שהנהג היה מרויח.

ובניגוד למה שנוכחנו להלן הערה 193 כי זכותה של החברה לתבוע את התיקוף במלואו, וא"כ גם יכולה לבקש החזרה ע"י תיקוף אף שהוא מעביר לדמי תמריץ אותם היתה אמורה לקבל, כאן לא מסתבר שיצטרכו להחזיר תיקוף רק עבור הנהג, שהרי החברה היא זו שמסיעה אותנו וזכותה לתבוע מאתנו את כל דמי התיקוף אליה, וכמו שנתבאר שם, משא"כ הנהג.

ונראה בזה, כי הדרך הזולה והמקורית שיש לעשות לשיטה זו במקרה שיודעים על נהג מסויים שנסעו עמו ללא תשלום, לבקש ממנו סליחה ומסתמא ימחל, וגם אם לא, לשלם לו במזומן את הסכום שהצטבר מהעשרות אגורות שלא הרויח על הנוסע.

ד. גישה לחובות של דמי נסיעה המתייחסים למדינה [היינו: חלק מדמי התיקוף לכלל חברות התח"צ (חוץ מהמוזכרים לעיל סעיף ב') או מלוא התיקוף לרכבת ישראל] [סעיף זה נוגע רק לחוששים לגול בכספי המדינה].

בניגוד לדברים דלעיל סעיף ג' לפיהם אין כל השלכה בין תקנות התעבורה בנושא לבין חיוב החזרת החובות לחברות, הרי במה שנוגע לחלק של המדינה [דהיינו יתרת דמי התיקוף מעבר לדמי תמריץ התיקוף הניתנים לחברות (ויבוארו להלן סעיף ד')], וכן דמי הנסיעה ברכבת ישראל שבה כל הסכום הולך למדינה], יש לדון במשמעות החוקית בנושא, מאחר וכספי המדינה מנוהלים ע"י חוקיהם.

א. האם חוסר החוק המחייב בתשלום ברדת הנוסע מהאוטובוס/רכבת יוצר מחילה או לא¹⁸⁵.

ב. האם יש ממש במחילה כזאת המבוססת על חוסר חוק של המדינה, או שמא זוהי מחילה בטעות, כיון שע"פ התורה הקדושה החוב נשאר כשהיה.

ובנידון א' שמעתי מהגרמ"מ שפרן, הגר"י סילמן והגר"ש רוזנברג לגבי נושא אחר, כי אי חיוב הרי הוא כמחילה [ועיין בהערה¹⁸⁶ לגבי תיקון הלאו בזה].

המחייב את הנוסע בתשלום על הנסיעה נחקק רק על זמן הנסיעה, משום שיש בזה נפ"מ שבכך תוכל החברה לקנוס נוסע שלא שילם, אולם כשהנוסע ירד מהאוטובוס – אין חברה שתפעיל משאבים בכדי לרדוף אחריו ולקנוס אותו, ועל כן לא ראו צורך לחוקק את החובה לשלם על הנסיעה גם לאחריה, אולם אין כאן כל הפקעת אפשרות מהחברה לבקש את דמי הנסיעה, ובודאי שלא חייבת למחול עליהם.

נוסיף בזאת מכתב אחר שקבלתי מהמשרד בזה"ל: "בנושא תשלום עבור נסיעה לאחר שזו בוצעה אשיבך, שניתן לבצע את התשלום על ידי פניה ישירה אל החברה המפעילה את השירות, על פי צו מצפוננו של הנוסע".

וגם מכאן נראה בבירור כדברי היועץ המשפטי דלעיל, שבדאי החוק לא מונע מחברה לבקש את התשלום – שלא על בסיס החוק, וממילא חוק התורה של 'והשיב את הגזילה' [ובלשונם: חובה 'מוסרית' או 'מצפונית'] בעינו עומד, אא"כ החברות הצהירו על מחילתן, וכדלעיל סעיף ב'.

[ונפ"מ חשובה בחוק הנ"ל עיין בהערה¹⁸⁴].

¹⁸⁴ לפי הוראה זו כי לאחר נסיעה באוטובוס אין חוק המחייב בתשלום, נוסע שירד מהאוטובוס אין לפקח זכות לגשת אליו ולבקש את כרטיסו.

ויש להיזהר שלא להתפתות, בפרט שלצערנו, המציאות היא שהממונה לעת עתה על האכיפה במשרד התחבורה, כמעט אינו מוותר לנוסעים המגישים ערעור, גם במקרים שהם צודקים לגמרי, וכאן מלבד שע"פ הלכה לכל הפוסקים אין זכות ע"פ הלכה לקנוס בזה, כדלהלן פרק ט"ו, הרי שלהבדיל גם ע"פ חוק מרגע ירידת הנוסע מהאוטובוס – הפקח הפסיד...

[ומה שלעיתים נצפים בתחנות האוטובוס/רכבת קלה נוסעים העומדים לצד פקחים הקונסים אותם (יהי"ר שלא

נגיע חלילה לידי הפסד ממון, ויותר מכך – בזיון והשפלה שכאלו), זהו לאחר שתפסו אותם בתוך האוטובוס/רכבת קלה].

¹⁸⁵ בשו"ת שערי ציון (שטרנפלד. סי' מ"ד אות ג') דן שם אם מחילה הוא בגדר סילוק או בגדר כאילו נתקבלתי. ולכאורה תלוי בזה.

ה. מתי ניתן להחזיר את התיקוף גם בפרופיל בעל הנחה

או בתעריף נמוך או אף בתיקוף חינמי

אם מדובר בהחזרת נסיעה ראשונה בנוסע בעל רב-

קו עם פרופיל רגיל:

לסבורים כדעה שיש חשש לגזל בכספי המדינה

ואנו נוסעים גם עם המדינה.

לדעת הגרש"י זעפראני, או לדעות הסבורות כמו

הדעות (לעיל סעיף ג', ויתכן שעוד) שמחילה

הנוגדת את חוקי התורה הרי היא מחילה בטעות,

יש להחזיר את התיקופים בשלימותם כפי שלא

שולמו.

ואילו לדעות הסבורות כדעות (לעיל סעיף ג',

ויתכן שעוד) שהרי זו מחילה, א"כ חוסר החוק הרי

היא מחילה כלפי כספי המדינה, וההחזרה תתבצע

כדלהלן בביאור ההלכה בסמוך לסבורים כדעה

שיש חשש לגזל בכספי המדינה ואנו נוסעים רק

עם החברה.

לסבורים כדעה שיש חשש לגזל בכספי המדינה

ואנו נוסעים רק עם החברה.

לאחר מעשה¹⁸⁹ די להחזיר רק לחברה את דמי

התמריץ¹⁹⁰ שאותם היא הפסידה¹⁹¹ תוך כיסוי

מאה ובאים על כך בגלגול, וגם משרד התחבורה עצמו הוציא מכתב נוסף כי על פי צו מצפוני של הנוסע יש להשיב, והרי מצפונינו זהו התורה הקדושה, א"כ יש להחזיר את דמי הנסיעה שהם בני שווי ממוני.

¹⁸⁹ הגם שלכתחילה בזמן הנסיעה כבר נתבאר לעיל פרק

ח' סעיף ו' שהחברה מקפידה לנסוע בתיקוף תקין.

¹⁹⁰ ואין לומר שהנוסע יתחייב לשלם תעריף מוגדל על כל

נסיעה בה נסע ללא תשלום, משום שגם ע"פ חוק הנוסע

מתחייב בזה רק אם הוא נקנס ע"י פקח.

ובנידון ב' שמעתי על מקרה דומה דעות שונות בין

פוסקי זמננו, שלדעת הגרמ"מ שפרן, אדם שאינו שומר

תו"מ המבין כי אין חובת תשלום, ואינו מאמין

ב'והשיב' אלא רק בחוקי מדינת ישראל, הרי זה חשוב

כמחילה. ואילו לדעת הגר"ש רוזנברג, אם התורה

מחייבת אזי לא שייך כאן מחילה מצד החוק, גם אם

אותו אדם שאינו שומר תו"מ מכופף עצמו רק לחוק,

שהרי זו מחילה בטעות.

כהשלכה מהמחלוקת הנ"ל אלו תצא מחלוקת האם

מחילת המדינה הינה מחילה, או שהיא מחילה בטעות

ויש להשיב את החוב למדינה - לסבורים שאנו נוסעים

גם עם המדינה ואף חוששים לגזל בכספי המדינה [רק

יש להדגיש שוב, כי דעות אלו של הגרמ"מ שפרן,

הגר"י סילמן והגר"ש רוזנברג נלקחו משאלות אחרות

בעוד שבענייננו דעתם בזה כפי שנתבאר בהערה¹⁸⁷].

ומהגרש"י זעפראני שמעתי כי פשוט שיש להשיב

את דמי הנסיעה גם בחלק הנוגע לכספי המדינה¹⁸⁸.

¹⁸⁶ עיין יד המלך (פ"א מהל' גזילה ה"ה) שכתב דיוצא ידי השבה דהוי ליה כאילו התקבלתי [אך לפי מה שפירש שם שהוי ליה כאילו נותן במתנה לגזלן, קשה לומר כאן דאינו אלא אי דרישה ותו לא].

אכן בשו"ת שערי ציון (שטרנפלד. סי' מ"ד אות ג') כתב דסילוק חשיב כהשבה.

והגר"צ ברורמן מסתפק, האם כמו בסתם מחילה הנחשבת להשבה, כך גם כאן הגזלן תיקן את הלאו של הגזילה, ובדומה לכל השבת גזילה שהוא לאו הניתק לעשה או לא.

ומהגר"ש רוזנברג שמעתי שבאי דרישה יש בזה תיקון הלאו.

¹⁸⁷ לדעתו של הגרמ"מ שפרן פשוט שיש להחזיר חובות בשלמות בלי להיכנס לדקויות שהם נגד השכל הישר שיש לשלם את התמורה על השירות (וכדלעיל פרק א' הערה 36). ואילו הגר"י סילמן והגר"ש רוזנברג סברו כי כל

הנידון ההלכתי של התח"צ נקבע לפי החברה בלבד.

¹⁸⁸ לדעתו כל מה שהמדינה אינה דורשת זהו משום שהתביעות בבית המשפט יקרות יותר מאשר הסכומים השוליים של דמי הנסיעה, אולם היות ודין פרוטה כדין

החזרה בפרופיל נמוך בשילוב תעריף נמוך של 5.5 ש"ח עיין הערה¹⁹⁴].

לסבורים כדעה שאין גזל בכספי המדינה.

די להחזיר לחברה את דמי התמריץ בתיקוף חנימי¹⁹⁵, וכגון ע"י תיקוף בתוך מעבר [וכפי שנתבאר בהערה¹⁹⁶] או חוזה 'חופשי' או 'זהב',

תמריץ התיקוף, אולם לא ניתן לומר שאין לה זכות לבקש יותר, אלא יש לקיים את האופציה שהיא מציעה לנו עבור ההחזרה ע"י תשלום בנוער וכדומה, גם אם זה יוצא יותר מדמי התמריץ שהיא מקבלת.

¹⁹⁴ יש לציין כי היות ותמריץ התיקוף שהחברות מקבלות אמנם נע בסביבות ה-2 ש"ח, אולם הדבר משתנה מזמן לזמן, ואינו ידוע לציבור רק למחלקה הכלכלית של כל חברה, א"כ אף שלכאורה נראה כעת כי אין תמריץ העובר את ה-2.75 ש"ח, ועל כן החזרה כזאת של תעריף נמוך בפרופיל נמוך מכסים את כל הנסיעות, אולם עדיין הדבר אינו ודאי אצלי, ובודאי שאין לי ידיעה אלו שינויים יחולו בנידון בשנים הבאות [והלואי ויבוא משיח].

¹⁹⁵ אגב: במשרד התחבורה לא אהבו לשמוע על השבת חובות ע"י תיקופים סתמיים, ולא מצד הפסד התמריצים שהוא בעיני הפקידים כסף קטן יחסית לסכומים הגדולים המתגלגלים שם, אלא משום שהדבר גורם להם לאבד את הנתונים האמיתיים של ספירות הנוסעים. אולם מה לעשות, כאשר זוהי הדרך להחזיר לחברות את דמי תמריץ התיקוף. [כהוכחה לכך שזה לא מעניין אותם, נביא כי פורסם סקר של משרד התחבורה בו נמצא כי 20% מהנוסעים אינם מתקפים, ומשרד התחבורה מפעיל פיילוט להפחתת התופעה, כשהטענות שלו הן שבכך המפעיל נפגע מאי התיקוף, איכות השירות נפגע ע"י אי ידיעת מס' הנוסעים באוטובוס בכדי לקדם ולשפר את השירות. ולא ציינו בזה כלום מהדבר הפשוט ביותר שהמדינה מפסידה את דמי הנסיעה].

¹⁹⁶ נציין כי באוטובוסים העירוניים, לעת עתה אין צורך לעלות על אוטובוס נוסף, לתקף ולרדת, אלא באוטובוס שנוסע ממילא, לאחר שעברו 3 דקות מהתיקוף הקודם יתקף שוב, וחוזר חלילה (כי לאחר 3 דק' המכשיר כביכול

התשלום למדינה, ולכן אין בעיה אם זה יתבצע בפרופיל¹⁹² ובתעריף נמוכים, כיון שגובה התמריץ שהחברה מקבלת מהמדינה אחיד בכולם¹⁹³ [ולגבי

¹⁹¹ וגם אותנו לא מעניינת היתרה שהייתה אמורה להגיע למדינה, משום שאנו נוסעים עם החברה ולא עם המדינה.

יש מי שהעיר, שיש לצדד שמא החברה מעוניינת בתשלום מלא לצורך התמחרות עתידית או מסיבות אידאולוגיות.

אולם, לפי בירור המציאות נראה לכאורה, שהגם שיש למשרד התחבורה אופציה לראות מה הם פרופילי הרב-קו בהם בוצעו התיקופים, בסופו של דבר התמחרו בין החברות למשרד התחבורה הוא רק על רקע כמות התיקופים, ובלי להתעניין בסוגי הפרופילים בהם השתמשו, אף שהם יוצרים בפועל את ההכנסות למדינה.

עוד יש שהעירו, כיצד אנו בטוחים שבעלי החברות מוכנים להסתפק בהחזרת דמי תמריץ התיקוף, שמא הם מחובבי המדינה ומעוניינים להרבות את כספה ולדרוש הנוסע תשלום מלא כחוק.

אמנם למעשה שמעתי מהגר"י סילמן, הגר"ש רוזנברג והגר"צ ברוורמן, כי אנו אומדים את דעתם בפשטות שמעוניינים רק בדמי התיקוף אותם הם הפסידו באי התיקוף.

¹⁹² משום שבכך החברה מקבלת את דמי תמריץ התיקוף, והיתרה שעד 50% [עלות הנסיעה בפועל] נכנסת למדינה.

אמנם אין לומר שבנסיעה עירונית יכול לתקף פעם נוספת בתוך מעבר קיים בפרופיל רגיל, כשבד"כ דמי הנסיעה מכסים שני תמריצי תיקוף, כיון שלאחר שהכסף נכנס לארנק המדינה בזמן התיקוף הראשון, אין לו רשות להוציא ממנה.

¹⁹³ ואף שאנו לא מוכרחים להחזיר לחברה את הסכום מעבר לנזק הנגרם להם, ולפ"ז עליה להציג בפנינו את סכום דמי תמריץ התיקוף שהיא הפסידה ואותו נשלם בלי להוסיף עוד כמה עשרות אגורות, הרי כאן הנזק האמיתי הוא דמי הנסיעה המקוריים השוים יותר מה-5.5 ש"ח, רק שבזמן הנסיעה אסור לחברה לגבותם כיון שהיא כפופה למשרד התחבורה המכתיב את התעריפים, אולם ודאי שאת התיקוף המלא היא יכולה לתבוע במלואו גם לצורך החזרת חוב, רק היות והיא לא גילתה את דעתה בזה פסקו הרבנים שיש להחזיר רק את ההפסד שנגרם להם בפועל, שהוא דמי

פרק י"ג: האם, למי ואיך צריך להחזיר חובות
 ואף שבהחזרה שכזאת יש גזל מהמדינה, הנותנת
 דמי תמריץ לחברה ללא תמורה מהנוסע, הם אינם
 חוששים לכך.

אם מדובר בהחזרת נסיעה ראשונה בנוסע המחזיק

בד"כ בפרופיל מיטיב (נוער, אזור ותיק, סטודנט):

לכל הדעות [גם לחוששים לגזל בכספי המדינה],
 וכן שמעתי מהגרמ"מ שפרץ והגרש"י זעפראני, יכול
 להחזיר בפרופיל המתאים לו, ואינו צריך להחזיר דמי
 נסיעה מלאים, אף שבהעדר רב-קו המיטיב את ההנחה
 בשעת הנסיעה הוא היה נאלץ לשלם דמי תיקוף רגיל.

אם מדובר בהחזרת נסיעה חנימית, כגון שמחזיק

בד"כ חופשי¹⁹⁷, זהב או שהיה בתוך מעבר קיים:

לכל הדעות, גם אם בפועל הרב-קו לא היה איתו,
 ואף המעבר היה רק ב'כאילו' של הנסיעה הראשונה
 שלא שילם, יכול לתקף בחוזה חופשי או בתוך מעבר
 על הנסיעות שלא תיקף¹⁹⁸, וכדלעיל¹⁹⁹ [ואין צורך

"שוכח" מהתיקוף הקודם) [ואמנם בנידון זה עובדה זו
 מקילה על החזרת חובות, אולם להלן בנספח ניווכח בכמה
 כשלים היוצאים מזה].

ובאמת לא רק במכשירי התיקוף באוטובוסים העירוניים,
 אלא גם במכשירים של הבינעירוני המכשיר שוכח [עכ"פ
 ב'אגד' ו'מטרופולין' שישנם ולידטורים בשימוש הנוסעים
 כשהנהג מנוטרל מהם], רק שבנסיעות הבינעירוניות פחות
 מצוי תיקוף חנימי במעבר אלא בחופשי, שבו אכן ניתן
 לתקף שוב לאחר 3 דק' [אולם יש לשים לב, כי תשלום
 חוזר ונשנה בסמיכות לנהג מודגש יותר ומוזר].

¹⁹⁷ אין מדובר על נסיעות שנעשו לפני שרכש את החוזה
 חופשי, גם אם נעשו באותו יום/חודש שבהמשכו היתה
 הרכישה, משום שבשעת הנסיעה היה מחויב בתיקוף רגיל,
 ודינו כנסיעה שלא תיקף תיקוף ראשון בפרופיל רגיל.

¹⁹⁸ ואף שהיה מקום לומר שאנו מתייחסים לכל נסיעה שלא
 שולמה כאל נסיעה ראשונה שיש לתקף בה תיקוף ראשון,
 היות והיא לא בפועל בתוך מעבר שלפניה, וא"כ אין די
 כעת בהשבת תמריצי התיקוף באופן זה. אינו כן, כיון
 שהאופציה היחידה שלו לרכוש את הנסיעה היא רק
 בקבלת 90 דק' חנינם של מעבר, וא"כ המדינה ממילא היתה

צריכה להוציא לחברות את תמריצים אלו ללא תוספת
 מיוחדת מהנוסע.

אמנם באמת אם מדובר בהחזרה של נסיעה שנסע בתוך
 מעבר ולא תיקף - כשעוד היה ניתן לרכוש במזומן נסיעה
 בודדת ללא מעבר באוטובוס העירוני (עד אמצע שנת 2018
 למניינם), א"כ כל נסיעה שנסע בתוך מעבר דינה כנסיעה
 שלא תיקף תיקוף ראשון בפרופיל רגיל, כיון שבהעדר רב-
 קו לא היה מקבל מעבר חנינם בן 90 דק', אלא היה משלם
 על כל נסיעה בנפרד.

¹⁹⁹ הגם שיש מקום לאמוד בדעת החברה [אף יותר
 מהאומדן דלעיל הערה 192] שאינה מסכימה שיגנבו
 מהמדינה בכדי להחזיר לה דמי התמריץ. בכ"ז שמעתי
 מהגר"י סילמן והגר"ש רוזנברג כי לשאינם חוששים לגזל
 בכספי המדינה אין בעיה להשיב בדרך זו.

²⁰⁰ משום שדמי התמריץ של כל התיקופים זהים, והסכום
 הבסיסי של התיקוף הראשון ממילא לא מגיע לחברה אלא
 למדינה (וכדלעיל במבוא).